

**AYOLLAR TADBIRKORLIGINI QO‘LLAB-QUVVATLASH
ORQALI KAMBAG‘ALLIKNI QISQARTIRISHNING HUQUQIY-
INSTITUTSIONAL ASOSLARINI TAKOMILLASHTIRISH**

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

Iqtisodiyot nazariyasi kafedrası mustaqil izlanuvchisi

Ulashova Zarnigor Botirali qizi

Orcid: <https://orcid.org/0009-0005-3853-5101>

Email: zarnigorulashova86@gmail.com

Ilmiy rahbar: *prof. S.R. Topildiyev*

Annotatsiya. *Tezisda ayollar tadbirkorligini qo‘llab-quvvatlash orqali kambag‘allikni qisqartirishning huquqiy-institutsional asoslarini takomillashtirish zaruriyati asoslangan. O‘zbekistonda genderga asoslangan budjetlashtirish, imtiyozli kreditlash, o‘qitish va hamrohlik choralari alohida-alohida amalga oshirilayotgani va ularning samarasi yagona ko‘rsatkichlar tizimi bilan baholanmayotgani ko‘rsatilgan. Ushbu choralarni yagona qo‘llab-quvvatlash zanjiriga birlashtirish va xotin-qizlar tadbirkorlik markazlarida imtiyozli kredit oluvchilar bilan ishlovchi alohida bo‘g‘inni joriy etish taklif etilgan.*

Kalit so‘zlar: *ayollar tadbirkorligi, kambag‘allik, genderga asoslangan budjetlashtirish, soliq imtiyozlari, imtiyozli kredit, xotin-qizlar tadbirkorlik markazlari, loyihaviy hamrohlik.*

Kirish

O‘zbekistonda ayollar tadbirkorligi kambag‘allikni qisqartirishning asosiy vositalaridan biriga aylandi: 2024-yilda mamlakatda 2,1 mln ayol tadbirkor faoliyat yuritgan, bu 2020-yilga nisbatan yetti baravar ko‘p [1]. 2025-yilda xotin-qizlar bandligi va tadbirkorligi uchun 23,5 trln so‘m kredit yo‘naltirilib, 425 mingdan ortiq ayol tadbirkorlikka jalb qilingan [2]. 2026–2027-yillarda “Hamroh” kompaniyasi orqali 6 ming ayolning loyihalariga 2 trln so‘m ajratilishi belgilangan [3].

Biroq resurslar hajmining o'sishi natijaning barqarorligini kafolatlamaydi. BMTTD tadqiqotiga ko'ra, ayol tadbirkorlar uchun asosiy to'siqlar haq to'lanmaydigan parvarish yuki va moliyaga kirishning cheklanganligi bo'lib qolmoqda [1]. JICA baholashida esa davlat imtiyozli kredit dasturlari doirasidagi loyihalarning foyda keltirishi qiyinligi va muammoli kreditlar ulushi yuqoriligi qayd etilgan [4]. Bu holat qo'llab-quvvatlash choralari bir-biri bilan bog'lanmagan holda amalga oshirilayotganini ko'rsatadi: kredit beriladi, ammo undan keyingi hamrohlik va natijani baholash tizimli yo'lga qo'yilmagan.

Muammo. Ayollar tadbirkorligini qo'llab-quvvatlashning budget, soliq, kredit, o'qitish va hamrohlik vositalari turli tashkilotlar tomonidan alohida yuritiladi. Ularning kambag'allikni qisqartirishga ta'siri esa ajratilgan mablag' yoki berilgan kreditlar soni bilan o'lchanadi, ayollar bandligi, daromadi va tadbirkorlik faolligi o'sishi bilan emas.

Tadqiqot maqsadi — ayollar tadbirkorligini qo'llab-quvvatlash orqali kambag'allikni qisqartirishning huquqiy-institutsional asoslarini va xotin-qizlar tadbirkorlik markazlarining ishlash mexanizmini takomillashtirish bo'yicha ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqish.

Metodologiya

Tadqiqotning nazariy asosini institutsional yondashuv, ayollar tadbirkorligining genderga yo'naltirilgan modeli [12] va genderga asoslangan budgetlashtirish konsepsiyasi [13] tashkil etadi. Tadqiqotda normativ-huquqiy hujjatlarni kontent-tahlil qilish, qiyosiy-institutsional tahlil, tizimli yondashuv va jarayonli modellashtirish usullari qo'llanildi. Axborot bazasi sifatida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti farmon va qarorlari, rasmiy statistik ma'lumotlar, shuningdek, BMTTD, Osiyo taraqqiyot banki va JICA hisobotlaridan foydalanildi. Takliflarning empirik asosi dissertatsiyaning Qashqadaryo viloyatida o'tkazilgan so'rovnoma ($n = 120$) natijalari bilan mustahkamlanadi.

Natijalar

Tahlil natijasida qo'llab-quvvatlashning beshta vositasi mavjudligi, biroq ular o'rtasida uzilishlar borligi aniqlandi (1-jadval).

1-jadval. Ayollar tadbirkorligini qo'llab-quvvatlash vositalarining holati va takomillashtirish yo'nalishlari

Bo'g'in	Hozirgi holat	Aniqlangan muammo	Taklif
Genderga asoslangan budjetlashtirish	2021-yilda qabul qilingan 2030-yilgacha gender tenglikka erishish strategiyasi budjet loyihalarining gender tahlilini talab qiladi va bu usulni bosqichma-bosqich joriy etishni nazarda tutadi [5]	Budjet dasturlarida aniq gender ko'rsatkichlari yetarli emas [6]	Ayollar tadbirkorligi dasturlari uchun natijaga yo'naltirilgan gender ko'rsatkichlarini budjet so'roviga kiritish
Maqsadli soliq imtiyozlari	2025-yilda jami imtiyozlar 178,1 trln so'mni tashkil etgan, ularning asosiy qismi yirik korxonalarga to'g'ri kelgan [7]; nogironligi bo'lgan shaxslarni ish bilan ta'minlovchi tadbirkorlar uchun maqsadli imtiyozlar joriy etilgan [8]	Ayollar rahbarligidagi yoki ayollarni ishga oluvchi kichik biznes uchun alohida maqsadli soliq imtiyozi yo'q	Kambag'al oilalardagi ayollarni ishga olgan yoki yangi ochilgan ayollar biznesi uchun muddatli soliq imtiyozi
Imtiyozli kreditlash	2025-yilda 23,5 trln so'm kredit ajratilgan [2]; 2026-yildan banklar ayollar rahbarligidagi kichik va o'rta biznesga kafolatli kredit beradi [3]	Kreditlar natijasi monitoring qilinmaydi, muammoli kreditlar ulushi yuqori [4]	Kreditni o'qitish sertifikatini va hamrohlik shartnomasi bilan bog'lash
Maslahat va o'qitish	Xotin-qizlar	Markaz faoliyati	Markazda kredit

Bo'g'in	Hozirgi holat	Aniqlangan muammo	Taklif
	tadbirkorlik markazlari 2019-yildan faoliyat yuritadi va o'qitishni tugatganlarni imtiyozli kreditga yo'naltiradi [9; 10]	kredit berilgunga qadar tugaydi	oluvchilar bilan ishlovchi alohida bo'g'in
Loyihaviy hamrohlik	"Hamroh" dasturi 6 ming loyihadan 2 mingiga hamrohlik ko'rsatishni rejalashtirgan [3]	Hamrohlik barcha kredit oluvchilarni qamrab olmaydi	Hamrohlikni barcha imtiyozli kredit oluvchilar uchun majburiy bosqichga aylantirish

Manba: muallif ishlanmasi.

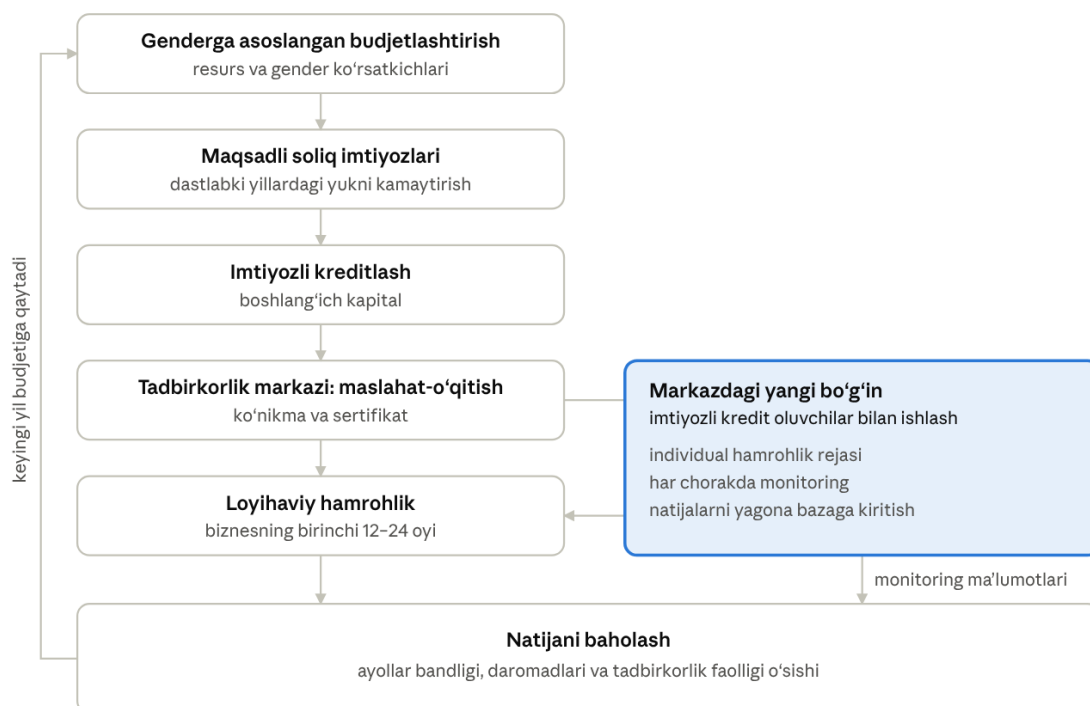
Birinchi natija: yagona qo'llab-quvvatlash zanjiri. Tahlil shuni ko'rsatadiki, yuqoridagi besh vosita mantiqan ketma-ket bo'g'inlar hisoblanadi, lekin ular alohida tashkilotlar tomonidan, umumiy maqsad va ko'rsatkichlarsiz yuritiladi. Shu sababli ularni yagona qo'llab-quvvatlash zanjiriga birlashtirish taklif etiladi (1-rasm). Zanjirda budjet resursni ta'minlaydi, soliq imtiyozi biznesning dastlabki yillardagi yukini kamaytiradi, kredit kapital beradi, o'qitish va hamrohlik esa kapitalning samarali ishlatilishini ta'minlaydi. Zanjirning har bir bo'g'ini samarasi uchta natija ko'rsatkichi orqali baholanadi va baholash natijasi keyingi yil budjetini rejalashtirishga qaytadi.

Ikkinchi natija: tadbirkorlik markazlarida alohida bo'g'in. Hozirgi tartibda xotin-qizlar tadbirkorlik markazi ayolni o'qitadi, sertifikat beradi va bankka yo'naltiradi, shu bilan uning vazifasi tugaydi [10; 11]. Kredit olingandan keyingi eng xavfli davrda — biznesning birinchi 12–24 oyida — ayol tadbirkor yolg'iz qoladi. Shu sababli markazlar tarkibida imtiyozli kredit oluvchilar bilan ishlovchi alohida bo'g'in tashkil etish taklif etiladi. Uning vazifalari:

1. Har bir kredit oluvchi bilan biznes-reja ijrosi bo'yicha individual hamrohlik rejasini tuzish.

2. Kreditdan keyingi birinchi yilda har chorakda monitoring o'tkazish: savdo hajmi, ish o'rinlari, kredit to'lovlari.
3. Moliyaviy qiyinchilik belgilari aniqlanganda bank bilan birgalikda kredit muddatini qayta ko'rib chiqish taklifini tayyorlash.
4. Raqamli savdo, buxgalteriya va soliq hisobotini yuritish bo'yicha amaliy maslahat berish.
5. Natija ko'rsatkichlarini yagona elektron bazaga kiritib, zanjirning baholash bo'g'iniga uzatish.

Besh bo'g'in yagona zanjirda, natija esa budjetga qaytadi

1-rasm. Ayollar tadbirkorligini qo'llab-quvvatlashning yagona zanjiri (muallif ishlanmasi)

1-rasmda ko'rinib turibdiki, markazdagi yangi bo'g'in kredit berilgandan keyin hamrohlikni ta'minlaydi va monitoring ma'lumotlarini baholashga uzatadi, baholash natijasi esa keyingi yil budjetini rejalashtirishga qaytadi.

Muhokama

Taklif etilgan yondashuvning asosiy farqi shundaki, qo'llab-quvvatlash samarasi sarflangan mablag' bilan emas, kambag'allikni qisqartirishga olib keluvchi

natijalar bilan o'lchanadi. Buning uchun uchta natija ko'rsatkichi taklif etiladi (2-jadval).

2-jadval. Qo'llab-quvvatlash zanjiri samarasini baholash ko'rsatkichlari

Ko'rsatkich	O'lchov	Ma'lumot manbai	Kambag'allik bilan bog'liqligi
Ayollar bandligi o'sishi	Qo'llab-quvvatlangan loyihalarda yaratilgan va 12 oydan keyin saqlangan ish o'rinlari, shundan ayollar uchun	Markazning monitoring bazasi, soliq organlari	Oilada daromad manbalari sonini oshiradi
Ayollar daromadlari o'sishi	Kredit oluvchi ayolning qo'llab-quvvatlashdan oldingi va keyingi oylik daromadi farqi	Hamrohlik bo'g'ini so'rovi, bank ma'lumotlari	Oilaning kambag'allik chegarasidan chiqishini bevosita ko'rsatadi
Tadbirkorlik faolligi o'sishi	24 oydan keyin faoliyatini davom ettirayotgan bizneslar ulushi, kreditning o'z vaqtida qaytarilishi	Davlat ro'yxatidan o'tkazish tizimi, banklar	Qayta kambag'allikka tushish xavfini kamaytiradi

Manba: muallif ishlanmasi.

Bu yondashuv xalqaro tajriba bilan mos keladi. Tasodifiy nazoratli tajribalar mikrokreditning o'zi uy xo'jaliklari daromadiga cheklangan ta'sir ko'rsatishini aniqlagan [14]. Brush, de Bruin va Welter modeliga ko'ra, ayollar tadbirkorligining muvaffaqiyati moliyadan tashqari bozor, boshqaruv ko'nikmalari, oila muhiti va institutsional muhitning birgalikdagi ta'siriga bog'liq [12]. Demak, kredit faqat o'qitish va hamrohlik bilan birga berilganda kambag'allikni barqaror qisqartiradi. Osiyo taraqqiyot banki maslahatlashuvida ham genderga asoslangan budjetlashtirish kuchliroq ko'rsatkichlarni talab qilishi ta'kidlangan [6], bu esa 2-jadvaldagi ko'rsatkichlarning amaliy zaruriyatini tasdiqlaydi.

Markazlarda alohida bo'g'in joriy etilishidan quyidagi natijalar kutiladi: muammoli kreditlar ulushining kamayishi, ayollar bizneslarining birinchi ikki yildagi barqarorligi oshishi va davlat mablag'laridan foydalanish samaradorligining ortishi. Taklif qo'shimcha tashkilot yaratishni talab qilmaydi, chunki mavjud markazlar va "Hamroh" dasturi infratuzilmasiga tayanadi. Takliflar samarasining miqdoriy bahosi dissertatsiyaning ekonometrik bobida 2025–2030-yillar uchun uch ssenariy asosida beriladi.

Xulosa

Tadqiqot natijasida quyidagi ilmiy natijalar olindi:

1. Ayollar tadbirkorligini qo'llab-quvvatlash orqali kambag'allikni qisqartirishning huquqiy-institutsional asoslari genderga asoslangan budjetlashtirish, maqsadli soliq imtiyozlari, imtiyozli kreditlash, tadbirkorlik markazlari orqali maslahat-o'qitish va loyihaviy hamrohlik xizmatlarini yagona qo'llab-quvvatlash zanjiriga birlashtirish hamda ushbu choralarning samarasini ayollar bandligi, daromadlari va tadbirkorlik faolligi o'sishi orqali baholash asosida takomillashtirilgan.

2. Tadbirkor ayollarni qo'llab-quvvatlovchi jamoat tuzilmasi sifatida xotin-qizlar tadbirkorlik markazlarining ishlash mexanizmi ayollar tadbirkorligi uchun ajratilayotgan imtiyozli kreditlardan foydalanuvchilar bilan ishlovchi alohida bo'g'inlarni joriy etish orqali takomillashtirilgan.

Ushbu takliflarning amalga oshirilishi ayollar tadbirkorligiga yo'naltirilgan davlat resurslarining kambag'allikni qisqartirishga bo'lgan ta'sirini oshiradi va kambag'allikdan chiqqan oilalarning unga qayta tushish xavfini kamaytiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. UNDP. Women's Entrepreneurship in Uzbekistan: Assessment and Recommendations. — Tashkent: UNDP, 2025. — undp.org.
2. Xotin-qizlar o'z uyida biznes boshlashi uchun yangi dastur joriy etiladi. Spot.uz, 06.03.2026. — spot.uz.

3. Xotin-qizlar tadbirkorligini qo'llab-quvvatlash bo'yicha qo'shimcha choralar. Spot.uz, 04.12.2025. — spot.uz; Fergana Agency. — fergana.agency.
4. JICA. Ex-Ante Evaluation: Loan for MSME Finance in the Republic of Uzbekistan. — Tokyo: JICA, 2025. — jica.go.jp.
5. UN Women and the Ministry of Economy and Finance of Uzbekistan strengthened their partnership. UN Women, 14.05.2024. — unwomen.org.
6. ADB. Gender and Development Policy Review: Uzbekistan Development Partners Consultation Report. — Manila: ADB, 2025. — adb.org.
7. Ta'lim va tibbiyotga yetmayotgan milliardlar: Davlat byudjetining ulkan "sovg'alari" kimlarga nasib qildi? Anhor.uz, 2026. — anhor.uz.
8. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 8-maydagi PF-85-son Farmoni. — lex.uz.
9. O'zbekistonda "Xotin-qizlar tadbirkorlik markazlari" tashkil etiladi. Kun.uz, 07.03.2019. — kun.uz.
10. Markazda 6 ming 800 nafar xotin-qiz tadbirkorlik va kasb-hunarga o'qitildi. Andijon viloyati hokimligi, 2025. — gov.uz.
11. Xotin-qizlarning davolanishi uchun 30 milliard so'm yo'naltiriladi (imtiyozli kreditlash tartibi). Yuz.uz. — yuz.uz.
12. Brush C.G., de Bruin A., Welter F. A gender-aware framework for women's entrepreneurship // International Journal of Gender and Entrepreneurship. — 2009. — Vol. 1, No. 1. — P. 8–24.
13. Budlender D., Sharp R., Allen K. How to Do a Gender-Sensitive Budget Analysis: Contemporary Research and Practice. — London: Commonwealth Secretariat, 1998.
14. Banerjee A., Duflo E., Glennerster R., Kinnan C. The miracle of microfinance? Evidence from a randomized evaluation // American Economic Journal: Applied Economics. — 2015. — Vol. 7, No. 1. — P. 22–53.